
Dotze cartes de Víctor Català a Tomàs Roig i Llop

a cura de Jordi Castellanos

És prou sabut que Caterina Albert defensà constantment una imatge personal dissociada de la que, sota el pseudònim de Víctor Català, sorgia de la seva literatura. El divorci Caterina Albert/Víctor Català obeïa, indubtablement, factors personals i socials extraliteraris que, malgrat tot, tenien llur incidència en l'obra literària pel fet que s'inserien en la voluntat d'alliberar l'escriptor dels prejudicis personals i socials i, per tant, d'acostar més i millor la literatura a la vida, a la realitat. Per això, tot el que ens aproximi a Caterina Albert té interès per a l'estudi de Víctor Català. Tant de l'autor com de la seva obra. Més encara: la trajectòria literària de Víctor Català no fou uniforme. La seva sobtada i fulgurant aparició, en uns anys d'extraordinària creativitat (gairebé tota la seva obra fou anunciada, i probablement escrita, entre 1900 i 1907), fou seguida per llargs períodes d'inhibició pública no únicament imputables a causes històrico-literàries. L'absorció de la vida familiar hi té el seu lloc i, també, l'estancament en uns conceptes estètics que havien estat sobrepassats. A més, contrastant amb el caràcter capdavanter de la seva obra en el període modernista, a partir de 1910 prengué posicions culturals i polítiques massa sorprenents per a una Víctor Català, si bé podríem considerar-les coherents amb els orígens socials de Caterina Albert.

Aquesta problemàtica té un punt d'illuminació en la correspondència, en uns textos no destinats al públic, en els quals Caterina Albert no s'amaga darrera el mite de Víctor Català. Així ho remarcava Tomàs Roig i Llop en l'article *Aportació a l'estudi de «Víctor Català»*,¹ on, a més, donava notícia de

1. Tomàs ROIG I LLOP, *Aportació a l'estudi de «Victor Català»*, «Recull», XLVI, núm. 1.285 (juliol 1976), ps. 23-24.

la vuitantena de cartes que n'havia rebut, de les quals oferia alguns fragments significatius. Aquesta vuitantena de cartes posseeixen l'interès desigual de tota correspondència sovintejada: moltes obeeixen a motius circumstancials, perquè l'amistat que havia començat per ésser literària, entorn del 1927, esdevingué, aviat, relació constant i íntima entre ells i les famílies respectives. N'hi ha moltes, però, que ofereixen un veritable interès literari perquè Víctor Català hi exposa, amb franquesa i prolixitat, les seves opinions. D'entre aquestes darreres, n'hem extret la dotzena que ens ha semblat més representativa.

Roig i Llop pertany a la generació d'escriptors que publiquen la seva primera obra entorn del 1925, és a dir, als que sorgeixen arran de la dissolució del Noucentisme. El desmarcament de Roig i Llop respecte a aquest moviment queda ben clar en la resposta que dona a l'enquesta als escriptors joves feta per «La Revista» el 1922.² La seguretat i la contundència de les seves opinions són explicables, més que per reacció directa enfront del Noucentisme, pel fet que Roig recollia l'herència del grup modernista gironí i entrava en la literatura influït directament per Carles Rahola i Prudenci Bertrana, amics seus. Influxit també per la visió de la realitat de l'obra de Víctor Català, aspecte que fou assenyalat repetidament per la crítica contemporània.³ Aquest punt de partida, però, fou progressivament superat per un realisme més temperat, més psicològic, més ciutadà —si es vol fer servir la tan típica com tòpica terminologia de l'època. Així li ho remarca repetidament Víctor Català en aquestes cartes. Roig i Llop, doncs, li és un corresponsal privilegiat perquè, a l'amistat personal, hi uneix les afinitats literàries. D'aquí les característiques especials de les cartes que publiquem.

En l'edició crítica que n'he fet, m'he limitat a regularitzar la puntuació i l'accentuació i a separar els articles i pronoms aglutinats. M'he decidit per aquest tipus d'edició per la dificultat que comportava interpretar la calligrafia de Víctor Català en funció del sistema ortogràfic que mantenia amb militància i atenint-me, també, a les constants contradiccions existents, particularment en l'accentuació. Els punts suspensius entre parèntesis rectes substitueixen un text il·legible.

JORDI CASTELLANOS

1

Abril 1928

Distingit amic: Sí, *a la fi*, hem tornat a Barcelona y si el Sr. Vilaró⁴ no ho hagués dit a V., també li hauria participat jo, car, en compliment de ma promesa y de mon gust, desitjava parlar-li del seu llibre «La noya de bronze». Ho

2. Tomàs ROIG I LLOP, *Els dos camins*, «La Revista», VIII, núms. 155-156 (1 i 16-III-1922), p. 73.

3. Vegeu Rafael TASIS I MARCA, *Una visió de conjunt de la novella catalana* (Barcelona 1935), ps. 76-78. Vegeu, també, les crítiques que recull Tomàs ROIG I LLOP, *Del meu viatge per la vida. Memòries 1902-1931* (Barcelona 1975), ps. 193-198.

4. Es refereix a Ramon Vilaró, a la rebotiga del qual es reunia cada dissabte una penya literària que aplegava molts vells modernistes (Bertrana, Vinyes, Carrion, P. Vidal, Víctor Català, etc.) i alguns escriptors joves, com Agustí Bartra, Ramon Bech i T. Roig i Llop. Vegeu-ne informació a T. Roig, *Del meu viatge...*, ps. 240-242, i a Ramon VINYES, *Del meu fitxer*, «La Nostra Revista», I, núm. 11 (Mèxic 15-XI-1946), ps. 411-412.

encetaré are mateix, si me deixen fer-ho. Abans, però, vaja un prech: com no voldria trobar-me fora de casa quan vinguen V. y l'amich Saltor, li prego que m'avisin el dia de sa visita.

Me sembla que ja vaig dir-li que, aprofitant un refredat que m'obligà a fer llit —parèntessi en una tongada de intenses e ineludibles ocupacions— havia llegit el seu llibre. Després vaig llegir algunes de les crítiques que van fer-l'hi y tinch de confessar que cap va satisfer-me completament.

Tinch una memòria ben poch lluhida y així, als vuyt dies d'una lectura, se me'n esborren els detalls y no'm sol quedar més que una impresió de conjunt, però aquesta, generalment, de lo característich y definitiu. Are, donchs, com arran de prendre'n coneixensa, el seu llibre s'esclafolla pera mi com una admetlla vessona, en dues meytats perfectament destriables; d'una banda'ls contes, de l'altra els retrats epigramàtics. ¿Com definiria jo la primera part? Com un gran sementer d'interrogants... seguits de punts suspensius. En totes aquelles fantasies me sembla a mi que l'autor s'hi cerca dalerosament, coratjosament, sens acabar de trobar-s'hi; hi persegueix esma-perdut la seva personalitat efectiva, velada encar y errant en mitj de les més diverses sollicitacions. En efecte; are sobta al llegidor ab una nota de paysatge que canta y fa la rateta en un vidret qualsevol y'l llegidor se diu: —Ja ho tinch! Aquest escriptor serà un excellent paysatgista!— Però gira full y devant d'una nova troballa, rectifica: —No, és un poeta lírich...— O bé: —Un ruralista de l'escola tètrica...— On encar: —Un psicòlech garbellador d'ànimes ciutadanes— o: —Un estilista, un— etc., etc... Tants gèrmens esparços troba en «La noya de bronze»; sols que de cap n'hi troba a bastament pera pronunciar-se de manera categòrica.

Entre tanta capacitat en potència ¿què serà lo que dominarà al cap y a la fi? Misteri! En el present instant és impossible desxifrar l'incògnita. Un riu de sava generosa infla y projecta enlayre una aptesa real y positiva, però de moment sembla arriscat predir quin aspecte prendran les facultats creadores, al crellitzar, a l'esbotzar la veyna de joventut —de tanteig— que actualment les empresona, pera esgranar en l'altura el fruyt ja madur e irrevocable. Ab tot, jo diria, malgrat l'abundor de visions rurals que hi ha en el llibre, que V. no serà un ruralista —quan menys a la manera realista del vuytcents. Porta V. un grill de suavitat, de ductilitat amoixadora, que'l fan més apte pera traduhir els infinits matiços y mitjes tintes dels ambients urbans y de les ànimes batudes y maurades per múltiples contactes, que no pas els contorns retallats y'l monorritme punyent de lo primari. Y cregui, amich Roig, que m'alegraria molt de no errar-me, perquè novelistes d'aquella lley és lo que comença a fer-nos molta falta. Resumint: el llibre d'are, en quant als contes y malgrat totes les seves qualitats parcials, no me sembla encar un llibre definitiu y veritablement revelador de la seva esdevenidora personalitat. Si'l llegidor vol fer sòl y [...] peu en ferm, cal que passi a la segona part: als retrats. Però en aquesta sí que considero la demostració cabal y'l triomf de V. absolut. Li dich tal com ho sento, sens ombra de llagot ni de reserva mental. Això que tant costa d'assolir, l'*eti-queta*, el calificatiu diferenciador, ho ha conquerit ja. Pera mi és V. abans que tot, l'autor dels *Retrats epigramàtics*. El genre és nou aquí y V. el sent y l'executa a la perfecció. Les seves figures, vives, reals, d'un plasticisme perfectament reheixit, però lleument estilitzades y finament acaricaturitzades, tenen una gràcia pipellejant molt original y saborosa, y una precisió y elegància de contorn verament lapidàries. Jo vaig quedar-ne encantada y satisfeta. Potser li dono un mal consell, però crech que deu seguir conreuant aqueixa branca del seu art y que li donarà, a les seves mans, molt de si. Aqueixos retrats, a més

d'ésser quelcom ben resolt, resulta que són fets a tall *de senyor*. Aquí, hont tant propens s'és encar a la bretoleria incivil, a l'afalach groller y detonant, a l'alusió estúpidament mortificadora, l'ironia amable y oculta de V. purgada d'àcids corrossius y d'emanacions d'*alioli*, dóna una nota de distinció que honra a V. y a la literatura catalana y revela, per la seva mateixa discreta y voluntària contenció, un bon gust que prou falta feya a nostres lletres y a... part de nostres literats.

Per tot, per l'obra positiva y per l'indici augurador, vaja a V. la meva simpatia sincera y la meva sincera enhorabona. Començada aquesta lletra l'endemà d'haver rebut la de V. e interrompuda trenta vegades, avuy tinch d'enviar-la-hi com V. veu, si vull que un hora o altre rebi V. contesta meva. Perdoni la poca correcció, tinga la bondat de saludar de part meva a n'En Saltor y rebi una encaixada de la seva amiga

Cath. Albert Paradís

2

[1929]

Distingit amich: Rebo la seva lletra y li contesto desseguida pera prevenir-lo contra la seva sensibilitat, que per un tres y no res el faria caure en descoratjaments nohibles pera el seu esperit y la seva obra.

Jo'l feya a V. fora ja de Barcelona y per això vaig pregar a la nostra amable amiga que li fes conèixer la lletra de l'editor. De pensar-me que encar se trobava aquí, la hi hauria adreçada directament ab uns mots que li haguessen fet l'efecte de preservatiu.

Sí, amich Roig, pera posar-se impunement en contacte ab el públich (y qui diu públich, diu encar, amb més motiu, editors) cal *curtir-se*, apergaminar, si val a dir-ho així, l'amor propi, fins a l'extrem de que les esgarrinxades de la bestiesa aliena o la indiferència, o el mercantilisme descarnat, o la mala volença, etc. no hi deixin cap rastre, no ja visible, sinó efectiu, de cap mena. Com l'escriptor, l'artista, viuhem gayrebé exclusivament la seva vida, els demás viuhem la llur no per més modesta o corrent, menys dominant e imperiosa; y de la del vehí, gayrebé tant se'ns en dóna. Cal un fort cop de cloxa, l'accident —l'*obra*, en aquest cas—, pera fer-l'hi fixar l'atenció y atorgar una mica de respecte. Jo crech, donchs, que considerat are'l seu cas des d'aquest punt de vista, vostè no ha pres en son recte sentit la lletra del Sr. Artís.⁵ No hem d'oblidar que aquest és un editor, és dir, un comerciant, y que, com a tal, ell parla d'una *mercaderia a adquirir* en bones condicions pera son negoci, y'n parla, no ab l'interessat, sinó ab un tercer. Així, vostè s'ha de situar en el mateix pla d'ell. ¿Les seves proses disponibles són novela? Donchs, prenent peu de la meva recomanació, si a V. li convé publicar-la en L.A.E. l'agafa y se'n va a trobar al Sr. Artís —o, si ho prefereix, li serviré jo encar de mitjançadora, puig vaig tenir la precaució de dir que feya l'indicació per mon exclusiu compte. ¿Que les proses no formen un cos únich? Les guarda, fa la novela, que, segurament, será acceptada

5. Avellí Artís i Balaguer, editor de la collecció popular Les Ales Esteses (L.A.E.), d'aparició quinzenal, iniciada el 25 de juny de 1929 amb *Marines* de Víctor Català i acabada en el número 20 amb *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba, el 20 de març de 1930.

y, un cop inclòs son nom en la llista d'autors de L.A.E., un altre dia és molt fàcil que aqueixes proses, are de moment no viables, marxïn també en la mateixa colecció. Així, senzillament: el Sr. Artís, a la seva conveniència (com es d'ús entre'ls que exposen un capital ab fins lucratiu) y vostè a la seva, sens defallir per petits entrebanchs ni perdre la serenitat, que és el mellor timoner d'aquella. Y, veurà V. com, prenent-s'ho ab tranquil·litat, la cosa s'arranjarà d'ella mateixa y a la seva satisfacció. Té un punt de partida clar y precís: que al Sr. Artís li convenen noveles, en primer terme, y que si V. pot donar-ne-hi una, gayrebé ja'l té conquerit... sobre tot si accepta bonament, per la primera vegada, lo que ell li ofereixi —que, tractant-se de petites biblioteques d'ayre popular, és sempre poca coseta. Si la primera obra encaixa bé, ell mateix deurà proposar el publicar-li les altres que tinga en cartera. Y encar un'altra cosa. ¿No s'ha enterat V. del concurs anunciat per les mateixes *Ales exteses*? Crech que ofereixen premis de 1.000 pessetes; y potser li tindria a V. més compte tirar-hi que no anar pe'l primer camí.⁶

No tinch ni un moment més de lleure, mes no he volgut deixar de contestar-li encar que fos tan barroerament com V. veu, pera que no's deixés anar a una mala impressió podser no del tot justificada. Reaccioní, donchs, jove amich y a treballar s'és dit; que trevallar és fer camí, y fer camí, per els intel·ligents, la cerseta d'arribar a *alguna banda*.

Saludi als amichs y rebí una encaixada de

Cath. Albert Paradís

3

Ciutat, 4 Maig 1931

Bon amich Roig: Estava escriguent-li una llarga carta⁷ pera felicitar-lo pe'ls èxits d'ahir quan m'han interromput, prenent-me seguidament tota la tarda; y com m'han anunciat pera demà nous acaparaments y sé que no podré escriure, deixo la carta y li poso sols aquests mots precipitats pera dir-li que m'alegro molt del seu triomf, tot esperant els que vindran. ¿Què me'n diu, de la manera miraculosa que han tingut els acontèixements d'aquests dies a l'intervenir en l'història pàtria? Apar cosa de somni, talment! Mentres no'ns despertin a cops de fuet, com de costum!

Tenia interès en escriure-li llargament pera parlar, primer que tot, de la «Música dins l'ànima»; però, ja veu, com sempre els meus propòsits s'han mallograt.— De nou l'enhorabona més sincera de la seva amiga

Cath. Albert Paradís

6. Aquest concurs fou guanyat per Xavier Benguerel amb *Pàgines d'un adolescent* (núm. 19 de la collecció). El segon premi fou atorgat a Joan Crespi i Martí per *La ciutat de la por* (núm. 16 de la collecció). Sembla que Tomàs Roig i Llop no s'hi arribà a presentar.

7. La carta a què fa referència, encapçalada per la mateixa data que la que publiquem, fou tramesa passat l'estiu de 1931 i conté un llarg comentari de *La música dins l'ànima*, conte autobiogràfic de Roig i Llop, publicat a «La Revista» el segon semestre d'aquest mateix any, així com l'enhorabona pel premi obtingut als Jocs Florals. Malgrat això, hem seleccionat aquesta carta, més telegràfica, perquè conté un comentari a l'adveniment de la República.

Bon amich: Les eternes traves que endogalen tots els meus propòsits y, sobre tot, les que deriven de tenir prop malalts tan estimats, m'han fet quedar, una volta més, malament ab V., puig ni ab oportunitat he pogut donar-li mercès per l'exemplar del seu llibre, ofert en un estoig preciós, que és una joia de bon gust y elegància. La seva amistat peca de massa gentil ab mi, però justament aquest *massa* li dóna vàlua especial als meus ulls.

Mes, com tinch por que avuy també me fassin deixar la lletra abans d'hora, deixem de parlar del continent y parlem del contingut; del llibre.⁸

Vaig veure que havia conquerit un èxit y me'n congratulo, car serà pera V. un nou estímulo —y dels més positius, ¿no troba? Vostè debia estranyar aquelles meves ratlles destinades a la faixa. Ab tot y haver-les escrites precipitadament no vaig deixar de meditar-les. A mi no m'agrada *emparedar* possibilitats, sinó obrir-les-hi horitzons —mal sia ab una mica de violència—, i incitar a cobejar-los. Y are li diré perquè vaig parlar de *realisme afectat* y de *romàntich extraviat d'època*.

Cada temps porta els seus problemes propis y les pròpies solucions als mateixos. Un poch enllà d'ells, aquells problemes no són verals encar, y un poch ensà els vénen ja les macadures. Are bé; el naturalisme (concretament, el naturalisme a la francesa), com a fórmula literària, donà tota la seva substància en el darrer terç del segle XIX. S'imposà despòticament, ab l'atrabiliària gosadia del figurí de moda, d'imperatiu *non-plus-ultra*, capbussant les fórmules anteriors, uniformant el gust, sotsmetent els temperaments adversos, anegant-los ab la seva riuada impetuosa, tan tèrbola com fecundant. Mes, com va fer un va-y-tot tan sobtat, poques dècades bastaren per exprémer-li el such y, llevat dels guanys positius de visió y de tècnica ab què ha enriquit per arreu l'ofici d'escriptor, per tot lo que tenia d'abusiu y durament sistemàtic, no representa ja avuy, en la història de la literatura universal, més que la concreció representativa d'una època, que en l'actualitat va contrayent-se y limitant-se en si mateixa, pera preparar l'adveniment de fórmules noves, inminents, però inconcretas encar en les nebulositats dubitatives del moment. ¿Quins problemes desconeguts proposarà, quins elements imprevisos portarà el jóch la fórmula nova? Díficil fóra predir-ho ab exactitut, però si s'ha de judicar per la teoria de les reaccions lògiques, el demà que apunta serà ben divers, sinó oposat a l'ahir que tramonta, anch que si té prou força vital, no serà menys tirànic que ell.

Després dels capells exageradament amples, els capells exageradament petits, després dels farvalans barrochs y pomposos, l'esqualidesa de les vestes mitjevals... Y sempre per l'estil. Que la renovació és alevosa, el va-y-ve del pèndol, és lo que ajuda l'esperit humà a sotstraure's de les rigideses enllehidores de l'habitut, que l'encallarien en l'inacció y l'anquilosament definitiu.

Per are y tant, lo que hi ha de cert és que, el lapse de transició que a través nosaltres, és una clariana de llibertat entre dues opresions y que cal l'aprofiti el que portí quelcom de propi y distintiu pera cercar-se expertament a si mateix y rebelar-se tal com sia.

8. Es refereix al volum *Marta la fatídica* (Barcelona 1932), publicat per l'Editorial Políglota, amb una faixa propagandística escrita per Víctor Català.

D'aquí van venir aquelles ratlles meves: de la creença de que V., anch que afecte a l'escola naturalista del vuycents, no n'és un adepte *pur sang*, sinó alguna altre cosa, avuy encar indesxifrabre, que'l temps y la pràctica de pensar, de sentir y de... *faulejar*, anirà condensant y definint, és dir, crestallitzant en la que haja d'ésser la seva peculiar manera de produhir-se. ¿El temptarà el misteri fantàstich, tan repulsiu, per la *pléyade* zolesca? ¿Retrogradarà cap a les extremitats exacerbades del sentiment dels que la precediren? ¿Aletejaran en V. les torbacions dels designis místichs? ¿Extraurà de la fisiologia irisacions inesperades? ¿Donarà quelcom que no sia res de tot això, o farà una estranya mixtura de tot plegat? ¿Qui pot saber-ho? Gèrmens espars y encar informes he cregut descobrir en son darrer llibre, dintre les normes usuals que V. s'ha proposat seguir a les palpentes: y això precisament era'l que vaig voler suggerir al llegidor, perquè l'atracció de la parada, el goig de preveure y endevinar lo que tot just està en inici, és un esquer més de la lectura y més poderós del que sembla.— «¿Un nou llibre (el que vinga) d'En Roig y Llop?... Veyam per hont decanta» —se diria el públich; y compraria... anch que no fos més que pe'l gust de cedacejar. Y darrera'l cedaceig vindria el judici: que hi ha molts camins per anar a Roma.

—¿Malícia? —preguntarà V.—. No, això sí que no. Simplement, sinceritat... aprofitable.

Y anem ja a les meves preferències. Pera mi, la pesa mestra del volum és el quadret «Cadenes invisibles». Està ben pensat y ben resolt. Encertat d'ambient, de llenguatge, de psicologia. Una tragèdia, no per vulgar, menys punyent y que fa sospitar en V. un possible home de teatre. Aquesta, al meu entendre (que no's riga de les meves veleïtats crítiques l'amich Saltor!) és ja una composició plenament assahonada, que no traheix la lluyta ni l'esforç creador —señal del domini.

El naturalisme sistemàtic y quelcom parencer d'importació de què he parlat no hi té res a veure y, en cambi, un realisme sanitós, molt a la catalana, acusa, en aqueix quadret, la regalia, el temps, el lloch d'hont ve.

¿*Realisme a la catalana?* Justament, justament! Cada poble, cada raça, té la seva expressió particular; y els catalans, com a objectius que som, no podem menys que ésser realistes, d'un realisme natural y equilibrat, que no impedeix que després, cada un de nosaltres, se desdoblegui segons la seva idiosincràcia privada.

* * *

Una intervenció oportuna me fa adonar de la llargada abusiva d'aquesta lletra. Plego en sech. Si les altres vegades pecava per defecte, are he pecat per excés. Mes, fassis càrrech de que contesto d'una vegada totes les lletres que li havia quedat a deure. Y en una altra avinentesa reprendrem, D. v., aquests temes que, suposo, tant a V. com a mi'ns són grats d'excrutar.

No cal que li diga novament que la seva visita, la de la seva esposa y amitats sempre seran ben rebudes y estimades a casa meva.

Entre tant, y ab memòries atts. pera la seva gentil companya y els bons amichs O. Saltor y Rovira Artigues, se repeteix de V. c. de II. y affma. s. y a.

Cath. Albert Paradís

Barña, 15 janer 1934

Bon amich Roig: Vinguda per quaranta vuyt hores a Barcelona (deure de ciutadania, com V. ja suposarà)⁹ ve a trobar-me la lletra que V. m'envià a La Escala.

No cal dir que ab molt gust li dono permís pera publicar lo que vaig dir-li referent a les seves *Siluetes*.¹⁰ No se tracta d'un compliment amical que'm faci sufocar si passa del cercle íntim, sinó d'un judici de llegidor tan modest com V. vulga, però sincer. Pod fer-ne, donchs, l'ús que vulga. Y de nou accepti la meva enhorabona; are per la faleguera acullida de la crítica y pe'l propòsit que'm manifesta de seguir la galeria de retrats epigramàtics, que pod resultar interessantíssima, fins deixant de banda la vàlua literària, pera la nostra història barcelonina; la diversitat dels temperaments y figures dels nostres homes de lletres és per demés remarcable y digna de temptar a un escriptor d'esguard penetrant y ploma incisiva com és vostè. Avant y bona sort.

La seva lletra fou escrita abans de les eleccions y aquesta meva ve després d'elles. Quin desastre, amich! No'm figurava que arribés a ésser tan gran, però de témer-lo, ja me'l temia, perquè havia ohit a uns y altres. Ha estat un nou catorze d'abril català, perquè la gent no s'ha pogut empassar la revifalla, més o menys *solapada*, a espatlles de la Lliga, de lo que en aquella data havia volgut bandejar del panorama polítich espanyol. Sens aliances ab els carlins, sens comitànies ab les dretes, de fons monàrquiques y anticatalanes y ab el lerruisme de tan trista història a casa nostra, estich segura (compartint el criteri de molta gent) que la Lliga hauria fet molts més vots que are. Ah! y si no hagués provocat, en un moment de ceguera, l'unió de les esquerres. En fi; el mal és gros, però no inguarible, afortunadament; car lo que unes eleccions han fet poden desfer-ho unes altres eleccions, si se té el coratge d'afrontar de ple y a cara descoberta totes les responsabilitats. Estich convençuda de que l'anar de dret mena més rectament al fi que's persegueix que totes les giragonces y combinacions habilidoses. Al menys ¿queda en peu el nostre amich? Jo ve ho desitjaria y de bon cor. En l'afirmativa vulga donar-li una bona encaixada de la meva part, ja que, a punt de marxar altra volta cap a La Escala, no'm serà possible d'escriure-li aquests dies. La visita que'm feren a casa va donar-me vera satisfacció y sols vaig sentir que, per l'hora que era, no volgueren fer-la més llarga. La Mamà de V. molt simpàtica y ab cara ben intel·ligent y la Sra. de Saltor guapíssima. Va ésser-me sumament grata la seva coneixensa y li prego les salutis de la meva part, lo mateix que a la seva senyora, tan fina y agradable també.

Per acabar: vaig a demanar-li un favor. Fa pochs moments que he sabut confidencialment una petita nova que desitjaria veure confirmada. Un germà meu és bojamant aficionat al teatre y anch que pare de quatre fills, grans ja dos d'ells, es passa a voltes mesos escrivint comèdies; però és d'un retraïment tan gran, que may les ha donades a representar, malgrat haver obtingut algunes recompenses en concursos. Jo l'he instat moltes vegades a que no deixés mal-

9. Parla del viatge a Barcelona, fet exclusivament per dipositar el vot, cal suposar que a favor de la Lliga.

10. Es refereix al fragment d'una carta, datada el 26-x-1933, on comentava en termes ditiràmics el volum *Siluetes Epigramàtiques* (Barcelona 1933). El text, malgrat que Víctor Català en doni permís, no arribà a ésser publicat.

metre així el fruyt del seu treball, però sempre'm fa el sord. Donchs bé; acabo de saber reservadament per la seva muller que *ella creu* que ha enviat vàries obretes a un concurs que diu que hi ha pendent de fallo. Jo no recordo més que un de Igualada, me sembla, y que si no m'erro, tenia a V. com a membre del jurat. Si estich en lo cert, li estimaria volgués dir-me si ha encertat la meva cunyada en les seves presumpcions y, en tot cas, quin efecte fan a un imparcial els entreteniments escènichs del meu germà. És una curiositat irreprimible y que confio a l'amistat de V. ab la més gran reserva. Y res més, sinó que'm perdoni l'atreviment.

Escrich esbojarradament perquè fa estona que m'estan esperant, però abans de marxar he volgut contestar-li y... hi havia tantes coses a dir, que n'he fet un gra de massa.

Sempre de V. bona amiga y companya de lletres

Cath. Albert Paradís

6

Barcelona, 14-6-35

Bon amich Roig y Llop: En aquest moment tanco la seva «Ronda d'Històries». Fins are no havia volgut encetar-la perquè no estava per llegir ab l'atenció que'l llibre mereix y que jo volia consagrar-li. Però, lo mateix ha estat començar que no deixar-lo fins a la darrera plana. Y vull dir-li desseguida la meva impressió, perquè, segurament, demà ja no podria fer-ho. Una impressió ràpida y global, mentres ballen davant dels meus ulls, com vols de papallones multicolors, les imatges aixecades al llarch de la lectura. De totes maneres, no crech que la sedimentació que pugua venir després del parvolament hi porti variacions essencials.

La figura del escriptor que ja anava perfilant-se en altres obres seves, se m'ha acusat, en aquesta darrera, ab major claretat. Hi ha en V. un home de teatre; y un gran sentimental, gayrebé un romàntich a estil de l'any trenta y tants, camuflat per l'ayre del temps y per la por al ridícol. Mes, per molt que V. vigili la seva sensibilitat, un dia o altre li farà una picardia, un dia o altre escaparà al seu control y emprendre la volada... cap hont siga. Y res hi perdrem V. ni nosaltres; car, malgrat el seu voler, Déu no'l crida pas del tot cap a les tenebrors naturalistes a la manera zolesca. En Roig y Llop farà tants dramas rurals com vulga, però l'autor de les «Siluetes epigramàtiques» y de «Les cadenes invisibles» farà coses molt diferents y d'una intensitat dramàtica podser superior, per més íntimament humana, anch que siga herma de violències. Per are —casi bé me dono vergonya d'apuntar un parer, jo que res tinch de crítich!— neix en V. un costumista de la menestralia y petita burgesia barcelonina, que sab pintar-la ab mitjos tons delicats d'un verisme net de prejudicis y molt just. Y aquest costumista ciutadà, o d'ambients ciutadans, serà superior, pe'l meu gust, al ruralista, podser, en el fons del fons, una mica esverat entre les facècies dels àngels y els dimonis del instint.

Home de teatre, sí. M'ho provaren les ja esmentades «Cadenes invisibles» y m'ho confirmen «La força del record». Tirada? Resoltament cap a la comèdia;

llenguatge precís, sens sequedat, senzill, sens pobresa expressiva, natural y viu sens vulgaritat. Are que s'han posat de moda els temes espatarrants, més o menys estirats pe'ls cabells, és una bona esperança pensar que algú pugà oferir-nos un reposador ple de matiços suaus, d'harmonies fondes, però sens estridències. La comèdia és un joch que no admet trampes, per quant ha de donar tot lo que promet. Per això no és un joch fàcil, de mirallets enlluernadors. Y en les probatures escèniques de V. jo hi veig una penetració psicològica y una contenció verbal que són, precisament, les que reclama el gènere. Sincerament, amich Roig, el crech en bon camí. En aquestes obres, s'ha oblidat V. de receptes y convencions y ha parlat, no pe'l goig de *fer-se escoltar*, sinó pe'l de dir el *que sentia*; y és això, en definitiva, lo que compta...

Prou; que jo sí que no me'n he pas recordat de les contencions, en aquesta lletra. Si la llegís en Saltor, quin tip de riure's faria ab els meus anàlisis de llech! Però, com del callar no me'n vindria pas més sabiduria de la que tinch, tan se val que digui lo que penso.

He esmentat En Saltor. És un treballador formidable y, per tant, digne de tenir el prestigi que va fent-se. Jo segueixo en els diaris, sempre que puch, y ab viva simpatia, les ressonàncies del seu esforç. Serveixi's saludar-lo de la meua part, afectuosament. Saludi també, li prego, a la seva muller y a la seva Sra. mare y germans. Y V. me sab sempre la seva bona amiga y companya de lletres,

Cath. Albert Paradís

R.E.

¿No sabria pas si la poetesa Gracieta B. de Llorens, cara amiga de la seva Mamà y meua, és encar a Barña. o sortí ja vers l'Argentina? He quedat ab ella, com ab tothom, malíssimament, y'l remordiment se'm menjaria si això hagués estat per negligència voluntària y no per presió inevitable de les circumstàncies.

7

La Escala, 18 Juny de 1935

Bon amich Roig y Llop: No se'm presenta gayre sovint l'avinentesa de poder contestar a correu seguit una lletra que rebí; per això m'és més grat aprofitar la *ganga*. Y més grat encar quan té lloch pera afegir a les enhorabones que he tingut que donar-li en justícia una enhorabona més. Com el conte premiat en el concurs de «La Veu»¹¹ era, en mon concepte, molt mereixedor de la distinció, aquests gentils, frescos y tendrívols records que li han obtingut la Copa Narcís Oller,¹² se l'han guanyada a pols també. Res vol dir guanyar —o copsar— premis; lo que compta, lo *únich que compta*, és adquirir-los en justícia.

11. Es refereix al conte *L'última esperança*, del volum *Ronda d'històries* (Barcelona 1935), ps. 117-138, que fou distingit per «La Veu de Catalunya» per tal de reproduir-lo a les seves planes.

12. La prosa que guanyà la Copa Narcís Oller s'intitulava *Dels records que m'enduria*.

Aquest enfilall de records estan ben escrits, en un llenguatge fluhent y viu, sortosament lliure de partits presos y de preocupacions de modes; com sortits de l'entranya, de un sentiment real y positiu y no de combinacions merament literàries, tenen densitat de contingut y matitzacions d'estil fines y molt ben artitzades. Encar més que en els llibres sencers de V., en aquestes breus impressions de noy se m'ha revelat el seu veritable temperament d'escriptor, que s'encamina, ara ja de dret, si no m'erro (y després d'haver-se buscat insistentment a través d'estils y orientacions diverses) cap a una fita clara y determinada: la sinceritat en la rebusca y en la transcripció de les inquietuds humanes. Cregui que el constatar-ho m'ha donat goig com me'n dóna sempre lo que arriba a saó, lo que no's marfeix [*sic*] y afolla en les terribles lluytes de l'esforç per atènyer les finalitats normals del seu destí.

¿Impossibilitats materials pera trevallar descansadament, esperar a dir lo que vulga dir fins que hagen d'escoltar-lo ab respecte? Bah! Això és un dir. No me'l crech ni me'l vull creure. Quan s'és jove, aquestes excuses són supèrflues; petites enganyifes ab què un vol apaybagar la por, la temença a tirar-se de ple dins la corrent gelada —però tonificant— de lo imprevisit. Car, en realitat de veritat, quan el cavall ho és de sanch, fins les contrarietats més grosses li serveixen d'esperó pera fer-lo botre y volar en l'espai: recordem, sinó, els deutes de Balzac y la malaltia terrible de l'autor de «La casa dels morts». De més a més ¿a què esperar a dir lo que haja de dir? ¿Quina seguretat té V. de triar ab encert l'hora de dir-ho? Si el judici humà és fallidor, el més fallidor dels judicis crítichs és el de l'autor. Ja que hi citat als mestres francès y rus, esmentem també al gran espanyol, a Cervantes, que consideraba el «Persiles y Segismunda» molt per damunt del Quixot. Sí; en general, som ben infeliços mostassans de la pròpia obra. Aquesta, en quant mira honradament cap a la bellesa pura (l'ofici de una utilitat és altra cosa) és quelcom misteriós, fruyt d'una alquímia màgica, que escapa a tot propòsit, a tota previsió, a tota voluntat; a l'acció concreta y coercitiva del home. ¿Què sab el literat, l'artista, de quan germinarà en ell la seva obra mestra, de quins elements ignots —imprevisibles— l'engendraran en la seva intel·ligència, en la seva sensibilitat, fins en la ignoscent punta dels seus dits? Donchs, si tot és hermètic entorn de l'instint creador, si l'obrer de cosa de bellesa va absolutament a les palpentes, si, com els escafrandrells en mars de fons, al colpejar la roca dura, en ambients tèrbols de somni, no sab si arrepassarà y portarà a la llum del món real un esquerdall de matèria tosca y sens vàlua, o el totxot de coral preciós, ¿perquè preocupar-se, perquè enderiar-se per les resultes de lo que puja? Una cosa hi ha certa y positiva: Que si no s'exposa a cullir lo dolent no cullirà may lo bo... —Ja veu, quines parrafades, amich Roig, pera animarlo a que no pensi ni temi si l'han de deixar sencer o a miques, quan faci teatre. Com, al cap y a la fi, lo mateix a V. que als demés, li sortirà... lo que li surti, escrigui, escrigui, quan pugua y com senti. Y, el judici, als altres, al temps: aquest és l'honest parer de la seva vella amiga.

Cath. Albert Paradís

En aquest moment la meua germana està llegint la seva *Copa*. ¿Cal que li retorni aquestes probes?

Apreciabilíssim company de lletres: Ja fa dies que pervingué a les meves mans l'exquisit breviarí que V. me feu trametre; y si més prompte no he donat mercès a l'amich y l'enhorabona a l'escriptor, és perquè estich sens servey y l'atendre a tot lo de la casa se me emporta les hores com en un buf.

«Pe'ls camins de llum» és un llibre que va seguint la trajectòria ascendent marcada ja pe'ls seus predecessors. En aqueix seguit de notes a l'aquarella, iritzades com conquilles de nacre, clares y translúcides com vidres venecians, de tochs nets y ràpits, sens reflexions abstrusses ni enfarfechs retòrichs, se tanca tota una filosofia; una filosofia amable y reconfortant de ment conreuada y de cor en sanitat. El petit volum és pulcre y elegant per fora y per dins, de contingent y de contingut (lloable maridatge) y més elegant encara el gest de l'autor, qui en aquests temps revolts, de desviacions deliquescents, de [...] fantàstiques y pseudooriginalitat hiperestèsiques, no's dóna vergonya d'ésser honest y natural, d'ésser jovenívolament romàntich y proclamar-ho a boca plena, de cantar ab abandament, de fe y entusiasme, als sentiments normals y als sagraments seculars. És aquesta una coratgia que l'honora y'l situa. Catalunya no és pas gaire pròdiga en esmerços de sensibilitat fina, depurada, sens estirabots passionals ni sensibleries barroeres, plebeyes. Sinó de manera explícita, calculada y congruent, al menys com tàcita, instintiva, exudació del temperament, aspre de si y poch maurat y amorosit per la sociabilitat, en l'estat corrent de nostres costums íntims (reflexades, com és natural, en la literatura) la muller encar és considerada quelcom vulgar, prosaich y merament casolà, y, per avinentat, negligible, poch digne dels esplays poètics. Totes les perles ditiràmiques, tots els enfilalls de somnis y quimeres, se guarden per l'aymada llunyana —sovint incorpòria, inexistent— motiu únicament per enganxar-hi les expansions líriques, els desfogaments y la prohija d'emoció, que no comprometen a res, car tant l'escriptor com el llegidor saben que *va de faula*, que no es tracta més que d'un pur joch de l'enginy.

Va, en aquestes modestes consideracions, involucrat l'elogi de la seva actitud, de l'actitut franca y cordial de l'home que troba el seu punt de benaventurança en la llar, en la companya que fa camí ab ell a través de la vida, en els fills que aquesta companya tendra y comprensiva li ha donat. Podria ésser que en aquesta actitud s'hi perfilés la trassa d'un altre *coto vedado* exclusiu de V., com el de les «siluetes epigramàtiques», per exemple. Y, oydà ¿quan completa la collecció? Si molt convé ja'n guarda un feix en cartera. Ho celebraria, perquè V. hi té la mà trencada, com se sol dir; y prometen ésser quelcom interessantíssim, fins com anecdotari dintre la societat barcelonina de la nostra època, eixes estilitzades, pero semblantíssimes siluetes.

Estich dessolada, amich Roig y Llop. Acabo de veure als diaris la nova de l'apagament definitiu d'aquella bella y pura flama d'idealitat que's digué Francesch Matheu,¹³ el noble cavaller sens tara, el savi bo y humilíssim, el patriota afogarat y lúcid ensemps, l'ornament més pur de la nostra renaixença.

Jo me l'estimava, al gran Mestre y gran amich, profundament, tal com puga estimar a un de mos pròxims allegats y la seva mort ve a posar un gros escreix de pena al munt de penes que m'han portat les vicissituds d'aquests

13. Francesc Matheu morí la nit del 10 a l'11 de desembre de 1938.

darrers anys. Me quedarà una persistent recança de no haver-lo vist abans de morir. Diu que no m'hauria conegut, segurament, que la seva ment vacillant estava ja entenebrida... No m'importa; encar era ell, y la seva imatge la d'un bell recordatori. Y tots, tots, joves y vells, alts y baixos, li debíam tant! Si Catalunya en pes no paga aqueix deute com és de lley, mereix ésser esborrada del mapa.

Que l'any nou, amich y company, pera V. y els seus sia un any més pas-sador que'l que s'escola, tan dur y amarg pera tots.

Y... escrigui, escrigui, ja que troba dalit y inspiració pera fer-ho. Que, mirant enlayre, encar a travers, o, mellor dit, per entremitj de les ales negres dels avions, se pod veure la blavor del cel, y, entre tant, no's veu la sang en la terra.

Cordialment li estreny la mà a V. y saluda a l'inspiratriu dels camins llumi-sosos, s'atma. y admiradora

Cath. Albert Paradís

9

La Escala, 1 Juny 1945

Distingit y bon amich: Reintegrada a La Escala y en mitj del batybull en què he trobat la casa per virtut de ma llarga absència, rebo la seva estimada lletra, acompanyant el discurs de Mn. Riber,¹⁴ que, en efecte, no havia tingut temps de llegir encar. Mercès mil per la seva atenció. Si tots tinguessin la corat-gia de parlar clar y català, tal volta'ls prejudicis y'ls malentesos entrabancadors de l'harmonia entre membres de la família hispànica s'atenuarien prou, en profit de tots. Per la meva part, creyent-ho així, ja havia iniciat lo que'm semblava adient, com V. va veure pel pròlech... inèdit, mes no vaig tenir la sort de que me reexís l'intent.¹⁵ Mossèn Riber, ab l'autoritat de sa significació y la contun-

14. Es refereix probablement al discurs de mossèn Riber clausurant els actes —oficials— commemoratius del centenari de Jacint Verdaguer pronunciat com a mantenidor en la Fiesta de las Letras celebrada al Coliseum el 27 de maig de 1945. Vegeu-ne la referència a «La Vanguardia» (29-v-1945).

15. Parla del volum *Retablo* (Barcelona 1944), escrit en llengua castellana, que qualificava, en una carta a Roig i Llop datada el 21-x-1945, d'«assaig ab què correspondre a les deferències que ab mi sempre han tingut els companys y empreses de llengua castellana». Insisteix en aquesta justificació en la carta que publiquem, datada el 10-iii-1946. El mateix sentit devia tenir el pròleg al volum, que no passà la censura. En una carta oberta publicada a «Destino», ix, núm. 409 (19-v-1945), amb el títol *Victor Català y la crítica*, es queixa de no haver pogut publicar un pròleg explicatiu al volum i insisteix en les justificacions per haver escrit en castellà. Afegeix un argument: que tot escriptor és un conglomerat d'escriptors diversos possibles —d'«escriptures» possibles, diríem avui— que no arriben a realitzar-se en la seva diversitat si no els proporcionem «caldos de cultivo», entre els quals hi ha «el conocimiento y el ejercicio de las lenguas, de cuantas más lenguas mejor». Val la pena, en aquest punt, de recordar que Víctor Català havia prologat, amb una *Carta abierta al lector*, les *Estampas de muerte y resurrección* (Barcelona 1943) de Tomàs Roig i Llop. Víctor Català, explicant el sentit del llibre i la pròpia actitud política del moment, afirmava: «Como creación de belleza, con finalidad en sí misma y como empresa ejemplar de saneamiento moral y social, todos los escritores, todos los artistas que vivieron y padecieron en la España del trienio rojo, deberían hacer lo que usted: ofrecer al público, olvidadizo por envilecimiento mental y espiritual o embotado por interminable sucesión de truculencias embrutecedoras, el espectáculo de un alma en pedazos de la más obtusa e innoble de las barbaries.» Aquest

dència elegantíssima de son verb, ens ha fet un gran servey. Que Déu li pagui! ¿Li podrem publicar aviat en català? Els parers no consonen gayre, però hem de creure que'l bon seny y una mica de sentit polítich, diplomàtich y clivalent acabarà per fer obrir els ulls als orbs, en bé seu y nostre. Entre tant, a *Dios rogando y con el mazo dando*, com ha fet l'illustre poeta mallorquí. Sembla que hi ha un gran estoch de literatura catalana a punt de caixes; y per les noves que tinch, tothom (preclars y novells) hi aportaran la seva contribució, maurada y repurada ab tot amor en els anys de la dura penitència. Vull suposar que no hi mancarà V., a malgrat de feyna, preocupacions, salut y demás obstacles que puguen entrebancar-li'ls passos. Y, a propòsit de salut; permeti'm fer de metge casolà. Si se sent decaygut, ¿perquè no pren, a dinar y a sopar, una cullerada gran, barrejat ab lo que siga —vi, aigua, sopa, etc.— de granulat de kola del que venen a *granel* en totes les farmàcies? Cregui que va molt bé pels estats d'astènia y sens espatllar l'estómach ni demás òrgans susceptibles.— Y are perdoni l'intromissió, tan femenina, segons diuhen, de ficar-me hont no'm demanen.

Sempre gustosa de saber de VV., saluda a tots els seus y en particular a sa Sra. esposa s'a. y b. a.

Cath. Albert Paradís

10

La Escala, 10 Març 1946

Apreciadíssim y bon amich: En aquest moment rebo la seva amable darrera lletra y, per casualitat, puch contestar-li desseguida. Dich per casualitat, perquè fins are m'ha estat impossible ocupar-me en cosa alguna y fins agafava la ploma pera felicitar a les persones benvolgudes en sos dies (com me passà are totjust amb V.) o donar mercès per gentileses ab que m'han afavorit uns y altres y V. també entre ells. Una afecció d'estómach, per demás pesada y enfadosa, m'ha tingut rendida ab seguits transtorns y obligada a fer llit, gayrebé seguidament, durant mesos. A aquesta causa ha estat degut el meu perllongat silenci ab tothom y l'única excusa que puc invocar al demanar perdó.

Sí, vaig rebre, a son degut temps, el polit breviarí,¹⁶ que és quelcom més que lo que Vostè diu: un nou recordatori de fe de vida. Era al bo de estar enllitada y desseguida vaig llegir-lo —no cal dir-ho!— però no ab aquella atenció assaboridora de perfeccions internes, que avui m'agrada consagrar als lli-

text duia data de 1942. Probablement, en editar *Retablo*, dos anys més tard, aquestes actituds havien estat rectificades o, com a mínim, suavitzades, en contacte amb la realitat cultural i social de la Catalunya de la postguerra immediata. Val a dir que, per part de T. Roig i Llop, la rectificació fou immediata, i ho demostra la seva participació en els grups culturals clandestins de l'època. El volumet, segons ell, fou escrit en un estat de depressió física i moral absoluta, tal com explica en el darrer capítol de *Del meu viatge per la vida. Memòries 1931-1941*, actualment en curs de publicació. Pel que fa a l'ús del castellà per part de Víctor Català en una carta datada el 9-XII-1955 afirma: «Però... suposo que l'article aqueix que vostè me demanava hauria d'estar escrit en castellà y no crech que en tinga cap d'inèdit en dit idioma ni, are com are, me veuria ab coratge per intentar l'aventura, ab la poca pràctica que tinch en usar aquell y lo desfeta que me trobo.»

16. Es refereix a *Ombres i clarors* (Barcelona 1946).

bres que estimo; totes mes impresions me passaven una mica pe'l damunt, com si obrés y sentís ab una vaguetat de somni y vaig remetre'm a una nova lectura més profitosa... que encar no he pogut donar-me'l pler de realitzar. Els llibres rebuts durant aquest període de desgavells gàstrichs fan ja una bona tossa, però no vull profanar-los fins que me senti més a to (que malament ho he dit, Déu meu! Però V. ja se'n farà càrrec; prefereixo escriure-li avuy destrempadament que ajornar la lletra fins a no sabria quan) y aleshores donar-me ben de cor a la lectura.

Ahir me fou impossible acabar aquestes ratlles; segueixo avuy pera veure si tindrè temps de felicitar-lo, encar que ab tan retràs, per la nova proba de la seva activitat literària, pe'l seu Sant, que desitjo hagen passat ab tota felicitat, lliures de gripes y demás *gangues* de les famílies nombroses y, sobre tot, pe'l nou fill que Déu els envia y que és d'esperar vinga a aquest món ab la màxima normalitat, a fi de que sia l'alegria de vostès i tinga ell coratge per envestir la vida, afer difícilíssim en els temps que corren, tan plens d'angoixes y trenca-colls, per culpa de les orbesses y la cobdícia dels homes.

¿Què me'n apar de lo que s'està covant o congriant en el moment cruentíssim de l'història per el que passem?" Ay, amich Tomàs! ¿Qui pot obrar d'augur en semblant hora, quan la sorpresa, l'imprevist, la mateixa inconsciència, semblen els únics factòtums de l'armament comú? Potser perquè hi estem ficats entremitj, ens sembla que may l'ésser dit civilitzat havia obrat tan de boig ni desvetllat ab tanta imprevisió, en son mateix niu ancestral, totes les fúries de l'instint. Però, mirant-ho a la deguda perspectiva, potser ha estat sempre així y entre pecats y penitències ha anat fent el seu camí angoixós la pobre humanitat, fins arriar, plena de sanch de cap a peus, en aquest punt crucial del seu destí.

Mercès corals per son oferiment d'enviar-me l'article de Conxa Espina. El tinch ja y'l trobo tan exageradament laudatori que *me'n sento fora*, talment com si no's tractés de mi. Res; així com els mesquins en tot veuen mesquinesa, els grans veuen grandesa en tot y això més hem d'agrahir-los-hi. Vostè sab, perquè vam parlar-ne mesos enrera, que'l meu intent no fou altre, gayrebé, al publicar «Retablo», que dir alguna veritat que trobo que *s'havia de dir* y, sobre tot, correspondre a les atencions que ab mi havien tingut uns companys de llengua castellana. Donchs bé, les apreciacions de la crítica m'han deixat absolutament sorpresa; fins s'han dignat no pegar-me de ferm per el meu castellà d'aficionat. No pensava pas, de molt, tenir tanta xiripa.

No vull acabar sens fer-li un prech: el de trametre una felicitació a nostre comú y molt estimat amich Saltor per la conferència que donà darrerament, celebrada pe'ls comentaristes ab seriosos elogis, elogis d'aquells que fan pes. Y, a n'ell y famílies, mes amicals salutacions, així com a V. y als seus, ab la seva Sra. esposa en cap.

Una encaixada de s'affma. s. y companya de lletres

Cath. Albert Paradís

R.E. Sort que V. es perit calígraf puig una persona corrent no sé pas si trauria l'entrellat d'aquesta lletra, escrita en no sé quantes vingudes per causa de múltiples interrupcions.

12 març

17. Parla de l'explosió de la bomba atòmica.

Finals de Juny de 1951

Bon amich Tomàs: Ja suposarà que la tardana contesta a la seva amable lletra no ha estat deguda a la meua voluntat, sinó a causes anormals. En efecte, temps ha que visch pendent de l'estat dels malals que hi ha, per desgràcia, entre els meus més pròxims, y are, darrerament, dues agudes crisis que ha sofert el meu pobre germà m'han tingut tan esglayada y absorbida [...] ¹⁸ acabar aquesta lletra d'una tirada (per això no hi poso data fixa), però quan menys la tindrè començada. Deixaré, donchs, pera mellor avinentesa, els comentaris y consideracions que hauria fet ab gust, sobre la nova edició de ses magnífiques «Silüetes» y l'editorial en projecte y passaré desseguida a tractar de la petició que se serveix fer-me, per si encar no en fos passada l'oportunitat.

De tot quan duch publicat fins are no en soch ja mestressa absoluta, per quant va comprès en les «Obres completes» en preparació, mes si encar li interressés a vostè «Penediment», per tractar-se d'un vell y bon amich, jo m'atreviria a demanar permís per a reproduir-lo, aqueix petit conte.

Respecte a coses inèdites, ¹⁹ en tinch un munt. Are no puch regirar papers, però de moment recordo la primera y segona part de «Mosaich», titolades respectivament, *Vibracions* (colecció d'articles sobre temes diversos) y «Encunys», croquis de figures remarcables, literàries y no literàries; «Intents» gros recull de versos y «Trifàcida», petites composicions, una mica especials, que no poden encabir-se, em sembla, en cap rúbrica d'ús en l'hora present. Aquestes obres estan completes y les dues darreres en poder de la Sra. Guasch, ²⁰ editora de *L'Estel* a la qual les he demanades moltes vegades, donant-me sempre aquesta bona senyora la callada per resposta. Y en sab greu [...] hauria volgut publicar-la [...] com per exemple «Intimitats» (improvisacions sobre temes domèstichs) ni lo incomplet ni teatre (català y castellà) etc., etc. Y no recordo res més en aquest moment.

Com ja temia, aquestes ratlles han estat interrompudes tantes vegades, que pera que no ho siguen una vegada més, tanco de cop.

Déu do salud a vostè y als seus y porti a bé les noves empreses que tenen en projecte. De cor ho desitja sa vella amiga que tots els saluda afectuosament.

Cath. Albert Paradís

Urgent: probablement demà seré a Barcelona, motivada per la greu malaltia del meu cunyat. Dimarts.

18. El paper de la carta és esquinçat i, per tant, és impossible la lectura d'aquest fragment i d'un altre de més avall.

19. Les obres citades romanen encara inèdites. Vegeu Núria NARDI, *Entorn de la segona edició de les Obres Completes de Victor Català*, «Els Marges», núm. 1 (maig 1970), ps. 108-110.

20. Muller del poeta Joan M. Guasch.

[28-8-1962]

Estimat y bon amich Tomàs: Sembla que estiga de Déu que jo no puga may portar-me correctament amb vostè. Tantes vegades com vull parlar de quelcom ab vostè o excusar-me per no haver pogut fer-ho, me surt de trasantó, inesperadament, un entrebanch, y me malogra el propòsit.

Quan vostè va parlar-me de si tenia alguna petita probatura de pessa teatral,²¹ vaig dir-li que sí y que ja procuraria trobar-les, entre la revoltura que m'havien [fet] en la meva paperalla els carabiners, quan la guerra. Mes, així que li vaig haver promès, vaig posar-me malalta y... encar estan els pobres meus personatges de per riure, enforatats per les lleixes y les caixes hont vaig sepultar-los després d'aquells terribles dies. Quan vingueren a retre'm l'alt honor de portar-me personalment, un grup d'escriptors, el llibre del Sr. Oller,²² van dir-me que vostè també volia venir ab ells, però que no havia pogut fer-ho per la feyna, y jo vaig pensar: Quina bona avinentesa per demanar-li perdó y desitjar-li un bon dia de Sant Tomàs! Y, en efecte, als dos dies de dur-me el llibre, un atach de grip, ab cua, me retenia al llit, embolicada com un paquet, y, com un paquet, inutilitzada per a tota acció. Finalment, fent llit encar, però ja una mica més revinguda, vaig veure el retrat de vostè en fullejar un periòdic y vaig llegir, més malament que bé, els folgats elogis que'ls inspirava el pregó de festes que vostè havia pronunciat; y vaig pensar: are, are sí, que no se m'escapa! — Mes... ja veu; no hi han valgut les noves dels amichs, els mèrits de vostè, l'incitació de Sant Tomàs y Sant Narcís, el meu sincer voler, quan encar no han pogut encaminar-se aquestes coixejants y desventurades ratlles cap a vostè. Tantes vegades com he agafat la ploma he tingut que deixar-la als pochos instants.

Are, els culpables més immediats són els ulls. Ja els tenia delicats feya temps, però de la darrera malaltia ensà, m'han deixat completament inutilitzada, com pot veure vostè per la desballestada caligrafia. Diran que les norantenes no són may gayre riques en possibilitats, mes jo no puch donar la culpa a la meva, exclusivament, dels meus destorbs. El factor circumstàncies sol tenir un pes excessiu en moments determinats, en la vida de les persones. Vostè que, com a escriptor, és bon psicòleg, ho sab prou bé. Així, espero que voldrà disculpar-me y acceptar aquesta lletra, feta a bocins en lloch de les frustrades, ja que, malgrat la meva bona intenció y el meu mellor desitj, are com are no podria fer-ne un'altra, al menys fins que m'haja passat [...].

Una salutació a tota sa família.

De vostè la vella amiga de sempre y en el doble sentit, dels anys y la coneixença

Cath. Albert Paradís

Va sens data, perquè n'hi havia de posar moltes.

21. Es refereix, probablement, al material que fou —com a mínim en part— publicat a *Teatre inèdit* (Barcelona 1967)

22. Joan OLLER I RABASSA, *Victor Català. Biografia* (Barcelona 1967).